

IJSLANDS
GAMBIET

© 2015 – Dominique Biebau & Uitgeverij Vrijdag
Jodenstraat 16 – 2000 Antwerpen
www.uitgeverijvrijdag.be
<http://dominiquebiebau.wordpress.com/>

Vormgeving omslag en binnenwerk: Mulder van Meurs
Auteursfoto: Andy Huysmans

NUR 330

ISBN 978 94 6001 068 2

D/2015/11.676/237

e-boek ISBN 978 94 6001 316 4

Niets uit deze uitgave mag door middel van elektronische of andere middelen, met inbegrip van automatische informatiesystemen, worden gereproduceerd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

DOMINIQUE

BIEBAU

IJslands
gambiet

LITERAIRE THRILLER

- Per la donna bianca. -

IJslands gambiet: [schaakterm]

Strategie waarbij een speler een pion opoffert om zo meer ruimte voor zijn andere stukken te krijgen.

Proloog *Reykjavik. Natuurlijk. De stad waar Bobby Fischer altijd door de straten zal dwalen; een stad, een dorp eigenlijk, van granieten gebouwen en luchten, met meer spionnen dan loodgieters.*

Ik verblijf in een hotel met genoeg sterren om een hele hemel te bezetten. Daar, aan de mistroostige bar, laat ik me informeren over de gebeurtenissen van drie nachten geleden; de reden waarom ik de poolnacht ben ingedoken.

De feiten zijn simpel. Dinsdagavond, om 19.56 precies, hoorden de bezoekers van ditzelfde hotel, gezeten aan dezelfde bar waar ik me nu bevind, twee schoten. Het kabaal kwam uit de kamer van de man die ze achter zijn rug Russki noemden, een zachtaardige grijsaard die al twee weken in dezelfde kamer verbleef.

‘Hij was een handelsreiziger of zoiets,’ vertelt de barman me terwijl hij de perfecte Irish coffee construeert. ‘Een Rus,’ voegt hij er geheel overbodig aan toe. Ik knik en denk er het mijne van. Voor een simpele handelsreiziger had de Federatie me niet opgebeld; voor een loodgieter misschien wel – gezien de toestand van het sanitair in hun hoofdzetel. De ‘zachtaardige grijsaard’ was hoogstwaarschijnlijk een overloper met informatie op zak die een of meerdere overheden wel wat waard was. Bovendien was Maxim Boelgakov een schaker en een verdomd goede ook. Reden genoeg voor de Federatie om wat telefoontjes te plegen.

Toegesnelde agenten beukten de kamerdeur in en troffen daar Boelgakov aan, die er nog altijd zachtaardig maar vooral dood uitzag. Twee kogels hadden zijn borstkas in een bloederige pap veranderd. Zijn rechterhand omkleemde een bebloede bundel papieren, een onvolledig manuscript.

Ikzelf ben geen schaker. Ik ken de regels, me ooit uitgelegd door een oom met veel goede bedoelingen en nog meer geduld, maar mij ontbreekt het inzicht in het spel, het buikgevoel dat van een goede schaker een ware meester maakt. Geen schaker dus. Wat ik dan wel ben, weet ik niet zo zeker. Ik ben vooral een lezer. Ooit studeerde ik literatuur, las ik de Groten, met een lichte voorkeur voor de Russen, ontleedde ik elk verhaal tot op het bot, haalde er meer uit dan de schrijver er mogelijkwerwijs had ingestopt, maar met de jaren verdween het heilige vuur en daarmee mijn geloof in de Letteren. Ik lees tegenwoordig het lichtere werk, met een voorkeur voor detectiveverhalen, omdat die me puzzels aanreiken die ik – in tegenstelling tot de raadsels van het ware leven zelf – met mijn verstand alleen aankan.

Ik houd van raadsels. Misschien heeft u mijn bescheiden meesterwerkje De Raadselkraker ooit gelezen. Het boekje bezorgde me een zekere roem, een bekendheid die me in het adressenboek van de Federatie deed belanden.

‘Je hebt één dag,’ zegt mijn contact, een man in een muisgrijs confectiepak. Hij schuift een stijve enveloppe over de tafel naar me toe. ‘Zolang kunnen we de hele affaire uit de kranten houden,’ gaat hij verder. ‘Daarna is die hele Koude Oorlog terug van weggeweest.’

‘Wat is dit?’ vraag ik en tik op de omslag.

‘De laatste schrijfsels van een genie,’ zegt de man. ‘Of van een gek. Of allebei.’ Hij ziet er zo gemiddeld uit dat, als iemand me achteraf had gevraagd om hem te beschrijven, dat me bijzonder moeilijk zou zijn gevallen. Hij is de ideale agent.

Ik maak aanstalten om het pakje open te maken, maar mijn gesprekspartner houdt me tegen. ‘Niet hier!’ zegt hij na-

drukkelijk. Hij buigt zich voorover, hij ruikt naar goedkope motels en reumazalf. 'Sommigen zeggen dat dit manuscript ons kan vertellen wie Boelgakov vermoord heeft.'

'Hoe dan?'

'Geen idee,' antwoordt de ander. Hij zucht en lijkt enkele centimeters te krimpen. 'Waarschijnlijk is het een dood spoor, een van die gekke ideeën die het Commando zich weer eens in het hoofd heeft gehaald.'

Ik gluur voorzichtig in de enveloppe. 'Er is een stuk van het manuscript afgescheurd,' stel ik vast. Soms kan ik heel scherpzinnig zijn.

'Ja,' zegt de agent. 'Daarom ben jij hier.'

Ik kijk hem vragend aan.

'De dader of daders hebben de laatste hoofdstukken van het manuscript meegenomen. Jammer genoeg gaat het om de ontknoping.'

Langzaam begin ik mijn opdracht te begrijpen. 'Jullie denken toch niet...' zeg ik.

De agent knikt traag en nadrukkelijk. 'O jawel. Iemand hoopt heel hard dat jij het laatste hoofdstuk kan reconstrueren.'

Hij schuift een sleutel over het tafelblad. 'Je kamer ligt in gang C,' zegt hij. 'De eerste deur op de gang. Het was ook Boelgakovs kamer. Hopelijk inspireert de omgeving je een beetje.' Hij trekt een mondhoek omhoog en schenkt me een vreugdeloze glimlach.

'Weet je,' zegt hij. 'Eigenlijk hadden onze jongens een schaakbord verwacht, met daarop een gecodeerde opstelling. Dat hadden ze wel kunnen kraken, maar dit...' Hij wijst naar de enveloppe. *'Geen idee waar dit over gaat.'* Hij staat

op en we schudden elkaars hand. Zijn greep is niet sterk en niet slap. Precies ertussenin. De ideale agent.

Na het vertrek van mijn contact ga ik naar mijn kamer, die – tot mijn grote opluchting – grondig schoongemaakt is. Ik negeer de fletse aquarellen van popartiesten (waaronder een fel opgeblazen Elvis) aan de muur, trek de minibar open en trakteer mezelf op twee flesjes Glenfiddich. Daarna zet ik me aan de zwart laqué schrijftafel in de hoek van de kamer en leg de enveloppe voorzichtig op het glimmende werkblad. Het manuscript is op briefpapier geschreven met het watermerk van het hotel, in kleine, hoekige letters. Ik maak mijn vinger nat en strijk over de woorden. Vulpen. Boelgakov hield van tradities.

Ik knip een bureaulamp aan en lees.

Al Wraak is veruit het mooiste motief. Het is een poging om weer symmetrie in een ontwricht universum te brengen. Iemand steelt iets van me, ik pak iets terug. Iemand slaat een van mijn paarden, ik sla zijn koningin. Iemand doodt wie me dierbaar is, ik dood een van zijn geliefden. De wraaknemer probeert de weegschaal weer in evenwicht te brengen en ook al slaagt hij daar niet in, de poging op zich is nobel en lovenswaardig. En gevaarlijk. Weegt de revanche te zwaar, dan wordt de balans opnieuw verstoord. Weegt hij te licht, dan blijft de voldoening uit. In beide gevallen volgen er represailles. In beide gevallen gaat het spel verder.

A2 Beste lezer van dit manuscript, Als u dit in handen krijgt, ben ik dood. Ik hoop dat mijn overlijden niet al te pijnlijk of te langgerekt was. De dood op zich heeft me nooit afgeschrikt. Alleen de overgang van de ene naar de andere toestand beangstigt me, zoals elke verandering dat met me doet. Soms sluit ik mijn ogen en zie ik mezelf zitten aan een of ander tropisch strand, genietend van alle geneugten die dit onvoorspelbare bestaan een mens zoal te bieden heeft. Wuivende palmbomen, zeemzoete, ijsgekoelde cocktails en een bankpas zonder kredietlimiet. En naast me natuurlijk Marguerite, haar gerimpelde hand rustend op die van mij. Dat alles is dus een droom gebleven. Anders zat u niet op deze kamer.

Hoezeer ik ook hoop dat deze woorden voorlopig ongelezen zullen blijven, toch schrijf ik ze neer. De kans dat u mijn dood zal wreken, is bijzonder klein. De kans dat u gerechtigheid laat geschieden is een stuk groter. Gerechtigheid mag dan al niet zo mooi zijn als wraak, en bij lange na niet zo zoet smaken, het is een goede tweede.

U heeft één probleem. Een hotel vol verdachten. Hopelijk heeft de politie na mijn dood het gebouw onmiddellijk afgesloten en iedereen kamerarrest gegeven. Als dat zo is – en de IJslandse politie is vrij efficiënt – dan is de lijst verdachten tenminste beperkt. Mocht dat niet gebeurd zijn... Nu ja, dan wens ik u veel sterkte. Natuurlijk kunt u elke kamer gaan doorzoeken, maar gezien de vele delicate affaires, intriges en deals die zich binnen de muren van dit hotel afspeelen, raad ik u dat ten stelligste af. Dit hotel is een spionnennest, de helft van de hotelgasten staat op de loonlijst van een of andere geheime dienst, de een al

gewelddadiger dan de ander. U krijgt bijgevolg maar één kans om iemand uit zijn bed te lichten en ik bid, samen met u, dat dat de juiste persoon zal zijn. Wanhoop niet, beste vriend. Ik zal u helpen, maar niet zomaar. Zo gaat dat nu eenmaal bij verheven queestes zoals deze. Eerst moet u zich bewijzen. Dan pas weet ik dat u een echte zielsgenoot bent die het waard is om het antwoord te kennen, iemand die de juiste beslissing zal nemen in deze delicate affaire.

A3 De ontknoping van deze tragedie ligt echter nog ver in de toekomst. Eerst ga ik u een verhaal vertellen. Het gaat over een vader en een zoon, twee schakers. Zoals het hotelpersoneel u ongetwijfeld al heeft toegefluisterd liggen mijn wortels aan de overkant van de Oeral, in het hart van wat ooit de USSR was. Mijn vader was een trouwe partijsoldaat, een van de miljoenen grijze kantoormuizen die de Sovjetmachine deden draaien. Zijn loyaliteit zorgde ervoor dat ik kon studeren, in een lokaal Beroepstechnisch Instituut niet ver van mijn geboortestad Degtjarsk. Het was mijn droom om ooit naar de Staats-Technische universiteit in Jekaterinenburg te gaan, waar ik dan een graad zou halen in Civiele Techniek. Dat laatste is nooit gebeurd. Ik zal u vertellen hoe dat kwam.

Mijn vader leerde me – ik was amper drie jaar oud – schaken tijdens tientallen avonden van totale verduistering, toen vloten Duitse Stuka's boven onze hoofden cirkelden op zoek naar gebouwen en installaties die een 500-kilobom waard waren. We speelden in het donker. Schaken zal voor mij altijd een spel van aanraken blijven, van huid op hout.

Sommige mensen trouwen met elkaar omdat ze zo gelijkend zijn, anderen juist omdat ze in de ander datgene terugvinden wat ze zelf zo hard ontberen. Mijn ouders hoorden duidelijk bij de tweede categorie. Mijn vader was allesbehalve een verfijnd man, met handen die eerder geschikt waren om kalveren te kelen dan rokades uit te voeren. Schaken was voor hem niets meer dan een instrument om maatschappelijk aanzien te verwerven, een strijd waarin het vernederen van de tegenstander prevaleerde boven

de voldoening van een goed gespeelde partij. Mijn moeder schaakte ook, maar niet zo gedreven als haar echtgenoot. Bij haar draaide het om stijl en elegantie, een opvatting die haar regelmatig de overwinning kostte. Ik herinner me haar gezicht, zwevend boven een schaakbord met een afkeurende frons die haar fijne trekken verduisterde. 'Dat kan mooier, Maxim,' zei ze dan als ik met twee torens haar koning in de tang probeerde te nemen.

Alleen domme mensen willen geniale kinderen en mijn ouders vormden daarop geen uitzondering. Vooral mijn vader was onverbiddeijk in zijn ambitie om van mij het nieuwste schaakwonder te maken. Wat zijn andere tekortkomingen ook geweest mogen zijn, als schaakcoach was hij een van de besten. Ik was zeven toen ik mijn eerste lokale schaaktoernooi won. Het leverde me een zak boekweit en een tinnen beker op.

Mijn vader hees me op zijn schouders en droeg me de straten van Degtjarsk door. Mensen juichten toen we voorbijkwamen. Iemand legde een bloemenkrans om mijn schouders. De oorlog was net gewonnen, de zuiveringen hadden ons dorpje nog niet bereikt. Het leven had zijn zenit bereikt. Daarna begon de langzame afdaling die pas hier, in Reykjavik, in deze kamer, zijn eind zal kennen.

A4 Als ik met een helder, onbevooroordeeld oog naar het verleden terugkijk, stel ik vast dat het verval meer dan vijftig jaar geleden begon. Ik weet nog perfect wanneer ik ontdekte dat ik anders was, een ontdekking die me zowel angstig als trots maakte. Ik was zeven, een onopvallende leerling in de al even onopvallende klas van juf Anya. Het was vrijdagmiddag en de lucht was zwanger van verlangen naar het weekend. De zon kleurde het klaslokaal diepgoud en ik was gelukkig, zittend op de ruwhouten bank die ik deelde met Sascha, de jongen die ik tot vriend voor het leven had benoemd, met de ontroerende naïviteit die eigen is aan hen die het leven slechts van horen zeggen kennen. Juf Anya stond aan het bord, een magere verschijning met een vlezige puist op haar bovenlip. Toen al vond ik het raar dat zo'n schriel lijf zo'n monument van een pukkel kon voortbrengen.

'Maxim,' hoorde ik in de verte, als door een glazen wand, maar mijn gedachten waren al te ver heen.

Als een ware wetenschapper vroeg ik me af of er haar op stond, op de pukkel van juf Anya. Een verandering in licht deed me opkijken. Boven me hing de boezem van de juf als een zwaard van Damocles.

'Maxim!' schreeuwde Anya, verrast door zoveel onwil, en greep mijn schrift. Opgelucht bedacht ik dat ik alles wat op het bord stond over de glorierijke Slag bij Poltava getrouw had overgeschreven. Voor zover ik kon nagaan, zat ik veilig. Toch leek de juf niet tevreden. Meer nog, een blik van afgrijzen gleed als een wolkenschaduw over haar gelaat. Ze gooide mijn schrift van zich af en sloeg een kruisteken. 'Jij...' Nog nooit had iemand me zo aan-

gekeken. Als een ding, een anomalie. Zo ontdekte ik mijn talent. Of mijn vloek. Of allebei.

Zelfs nu, een halve eeuw en vele grenzen verder, weet ik nog steeds niet hoe ik mijn afwijking moet benoemen. Ik heb juf Anya haar reactie ook nooit kwalijk kunnen nemen. In haar handen hield ze namelijk een exacte kopie van haar eigen handschrift.

In sommige culturen wantrouwt men de fotografie aangezien elke foto een deel van de ziel van zijn onderwerp zou stelen. Hoe zouden die culturen staan tegenover mensen zoals ik, zij die anderen hun handschrift ontnemen?

Nog diezelfde avond moest ik van mijn vader aan de keukentafel gaan zitten met mijn opengeslagen schrift voor mij, terwijl hij me enkele simpele zinnnetjes dicteerde. Nadat ik zo een halve bladzijde had gevuld, nam hij het schrift uit mijn handen en bekeek het van dichterbij. Zelden heb ik een man zo snel zo oud zien worden. ‘Dat... is... mijn handschrift,’ stamelde hij en ging voorzichtig zitten, als waren zijn botten in kristal veranderd. ‘Dat... is... van mij.’

Ik keek hem nietsvermoedend aan. Hij deinsde geschrokken terug, een reactie die ik herkende van bij juf Anya. ‘Duivelskind!’ siste hij, als door een wesp gestoken. ‘Ik had je moeten laten...’ Zijn arm schoot mijn richting uit als een geagiteerde slang, toen mijn moeder de keuken kwam binnengerend. Haar haren, die normaal in een strenge knot bijeengebonden zaten, kronkelden in zwarte slierten rond haar gezicht en ze stak haar handen bezwerend de lucht in. ‘Mischien is het een fase,’ zei ze, ‘iets wat voorbijgaat. Ja toch? Maxim?’ Ze keek me smekend aan. Ik kon alleen maar knik-

ken. Ze sloeg haar armen beschermend om me heen. ‘Het is een fase,’ herhaalde ze gedecideerd, haar ogen uitdagend op mijn vader gericht.

Het was geen fase. Mijn hele kindertijd schreef ik altijd in het handschrift dat ik het laatst voor ogen gekregen had. Mijn vader, als hij het al opmerkte, leek zich met de situatie verzoend te hebben. Dacht ik. Zelden heb ik me zwaarder vergist.

A5 Nieuws blijft nooit lang verborgen en al helemaal niet in een land met de grootste geheime dienst ooit door mensen opgericht. Al snel beroerde het verhaal van ‘de jongen zonder handschrift’ ook de voel-sprieten van enkele duistere overheidsorganen. Zij waren de eersten om het potentieel van mijn afwijking te onderkennen. Op een dag, twee weken na mijn achtste verjaardag, reed een zwarte Moskvitsj met geblindeerde ramen ons dorp binnen. Auto’s waren in die tijd nog steeds een bezienswaardigheid in Degtjarsk en de voortgang van het voertuig werd zorgvuldig van achter een veelheid aan gordijnen en rolluiken gadeslagen. Vele inwoners slaakten een zucht van verlichting toen de onzichtbare chauffeur besloot niet voor hun deur te stoppen, maar gewoon verder te rijden. Zo’n zeldzame verschijning kon immers alleen maar uitzonderlijk goed nieuws, of juist ontzettend slechte tijding betekenen en ons dorp was vooral gespecialiseerd in dat laatste.

Mijn moeder slaakte een kreet van ontzetting toen de auto pal voor onze gevel stopte. Twee mannen stapten uit, ze sloegen hun portieren perfect gesynchroniseerd dicht, een actie die een uitgebreide training verried, en klopten aan. Mijn moeder twijfelde even bij de koperen kolenkit met daarin de haardtang, haar handen raakten het ijzer zelfs even aan, maar uiteindelijk opende ze de deur met de slaafsheid die Stalin de Russische bevolking als geen ander had bijgebracht. Er volgde een gefluisterd gesprek waarna mijn moeder de woonkamer weer binnenkwam en, duidelijk opgelucht, naar me glimlachte. Niemand zou die dag worden gearresteerd, naar de Goelag worden gestuurd of

gewoonweg verdwijnen. ‘De meneren hebben je nodig,’ zei ze me. Ze knielde vlak voor me, zodat ik haar adem op mijn gezicht voelde. ‘Luister goed,’ zei ze, terwijl ze mijn haar uit mijn gezicht veegde. ‘Doe wat ze je vragen en dan komt alles goed. Beloof je me dat?’ Ik knikte. ‘Soms lijkt je zo ontzettend veel op je vader,’ zei ze en glimlachte opnieuw. Een van de mannen pakte me bij de hand en escorteerde me naar buiten.

De auto bracht me naar een anoniem kantoorgebouw in Jekaterinenburg. Daar moest ik, gesuperviseerd door een zwijgzame man in zwart maatpak, aan een ijzeren tafel plaatsnemen en enkele documenten overschrijven. Ik kweet me gehoorzaam van mijn taak. Ik was een echt Sovjetkind.

Enkele uren later zette de Moskvitsj me weer thuis af, met een zak klef suikergoed in mijn handen gedrukt en de aanmaning om met niemand over mijn uitstapje te spreken. Een maand later gebeurde hetzelfde en ook de maand daarop kwam de Moskvitsj langs. Op den duur werd het een ritueel.

Mijn moeder liet me elke keer mijn zondagse kleren aantrekken. Haar familie stamde af van kleine adel, herenboeren die tijdens de revolutie alles kwijt waren geraakt, behalve een hardnekkig eergevoel en een neiging tot melancholie. Ik zette me op de sofa aan de voorruit waar ik de komst van de auto afwachtte. Zodra die verscheen, moest ik zo rustig mogelijk naar buiten wandelen, de deur achter me dichttrekken en naar de auto toe wandelen, waarop de chauffeur het portier opentrok en ik met neergeslagen ogen op de passagierszetel plaatsnam. Heel dit proces vol-

trok zich in absolute stilte. Eén keer hoorde ik een gefluisterde naam, tijdens een haastige begroeting. 'Krylenko.' De aangesprokene rolde met zijn ogen. 'Geen namen,' siste hij. Zijn kin wipte mijn kant op.

Ik werd niet slecht behandeld. Het enige wat ik moest doen, was schrijven. Honderden documenten vervalste ik, tot er op mijn tiende abrupt een einde aan de bezoekjes kwam. En dat allemaal door één document.

A6 Tot op de dag van vandaag weet ik niet hoe het bewuste document in mijn werkstapel was terechtgekomen. Was het dom toeval? Een noodlottige vergissing of verregaande nonchalance? Misschien dachten mijn opdrachtgevers, met de arrogantie van hen die zich boven alle wetten verheven weten, dat een kind gewoonweg niet in staat zou zijn om bepaalde conclusies te trekken. Misschien putten ze een wreedaardig genoegen uit het feit dat ze me tot het instrument van mijn eigen noodlot maakten.

Het ging om een Certificaat van Ouderlijke Voogdij, ondertekend door het districtshoofd van Zjeleznodorozjny. Het document stond op stug karton gedrukt en betrof een zekere Alexander Tajozny, geboren op 24 oktober 1941. Het document bevestigde dat het kind, hoewel het vóór de voltrekking van het huwelijk van de ouders geboren was, wel degelijk het kind van de genaamde Nikolaj Tajozny was, die middels dit document erkende de vader van het kind te zijn.

Het document fascineerde mij meteen, aangezien het om een leeftijdsgenoot ging. Die fascinatie veranderde al snel in afgrijzen toen ik ontdekte dat ik de naam van de vader uit de oorspronkelijke verklaring in de vervalsing moest vervangen door die van de man die ik als mijn eigen vader had leren kennen: Aleksej Boelgakov. Ik aarzelde geen ogenblik. Nadat ik me ervan verzekerd had dat niemand me in de gaten hield, vouwde ik het document zorgvuldig in vieren en schoof het onder mijn broeksriem. Zelfs toen, als kind van amper tien, besepte ik dat mijn daad ernstige gevolgen kon hebben, maar ik besloot het risico te nemen.